PLANORBIS VORTICULUS Troschel, 1843 var. CHARTEA Held, 1837

door Ida Bruggeman-Nannenga

1) Twee vondsten van Planorbis vorticulus var. chartea in de provincie Utrecht

In de Fauna van Nederland wordt Planorbis vorticulus var. chartea vermeld van een klein aantal vindplaatsen in de provincies Zuidholland (Rhoon en Portugaal in IJsselmonde), Utrecht (Maartensdijk, Zeist, Blauwkapel en Oudenrijn), Noordholland (Bussum) en Gelderland (Leeuwen in het land van Maas en Waal).

Bij Fort Blauwkapel blijkt de soort nog steeds voor te komen. Vermoedelijk is de populatie hier niet altijd even groot. Zo vond ik de soort er in juni 1971 in grote getale, terwijl het in juni 1975 vrij veel moeite kostte om drie exemplaren te bemachtigen. Aan bovengenoemde lijst van vindplaatsen kan nu ook IJsselstein worden toegevoegd (waarneming 1975).

2) Een nieuw kenmerk ter onderscheiding van Planorbis vortex en Planorbis vorticulus var. chartea

Op excursies is mij gebleken dat men soms moeite heeft om Planorbis vortex en vorticulus uit elkaar te houden. Toch zijn de verschillen tamelijk duidelijk. Voor verschillen tussen de huisjes verwijs ik naar de bestaande determinatiewerken. Daarnaast bestaat er een verschil in uitwendige anatomie. Voor zover mij bekend is dit nooit eerder in de literatuur vermeld.

Bij Planorbis vorticulus var. chartea bevinden zich achter op de voet aan weerszijden een aantal min of meer in de lengterichting lopende huidplooien. Deze huidplooien lopen vanaf de plaats waar het dier op de voet vastzit schuin naar achter tot ze op de rand van de voet doodlopen. Ze zijn onderling parallel. Bij sterk gepigmenteerde dieren zien deze huidplooien eruit als zwarte strepen. Bij Planorbis vortex is de voet glad.

3) Bestaat er wel een aparte var. chartea van Planorbis vorticulus?

Naast de typische vorm is van Planorbis vorticulus de variëteit chartea beschreven. Deze zou zich van de hoofdsoort onderscheiden door het bezit van een vliezige kiel.

Mijn vondsten betreffen steeds uitsluitend var. chartea. Hierbij moet echter worden opgemerkt dat er altijd wel een aantal exemplaren bij is waarbij de vliezige kiel door slijtage vrijwel geheel is verdwenen. Dergelijke exemplaren zouden gemakkelijk voor de typische vorm kunnen doorgaan. Nog merkwaardiger is in dit verband het volgende. Begin juni 1975 verzamelde ik in een IJsselsteinse sloot een aantal dieren voorzien van huisjes met een goed ontwikkelde vliezige kiel. Deze werden ondergebracht in een jampot met waterplanten en water uit de sloot van herkomst. Toen ik ze ruim een maand later weer bekeek was er geen spoor van een vliezige kiel meer te bekennen, zodat het nu onmogelijk is voor iemand die de voorgeschiedenis niet kent, ze juist te determineren. Het is dus zeer de vraag of er wel een aparte var. chartea bestaat. Het zou daarom interessant zijn na te gaan of er wel een groep bestaat waarbij de schelp nooit een vliezige kiel heeft gehad en, zo ja, of er ook een altijd aanwezig verschil tussen beide variëteiten bestaat.